

Ученый труд

4
Труды ученых

602

Летом 1898 г.

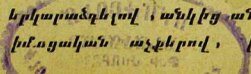
ԱՆԱԹՈՒ, ՖՐԱՆՍ

Ե Պ Ի Կ Ո Ւ Ր Ի Պ Ա Ր Տ Է Զ Ը

— 0 — 0 —

Հիմա դժուարութիւն կը կրենք ըմբռնելու մտաւոր վիճակը հին աստնուան մարդու մը , որ հաստատապէս կը հաւատար թէ երկիրս տիեզերքին կեդրոնը կը կազմէ եւ թէ բոլոր աստղերն անոր շուրջը կը դառնան : Ան իր ոտքերուն տակ մեղաւորներու գալարումը կը զգար բոցերուն մէջ , եւ թերեւս աչքովը տեսած ու սնդունքովն հոտոսած էր դժոխքին ծծմբոտ մուխը՝ ժայսի ճեղքէ մը դուրս փախած : Աչքերը դէպ ի վեր դարձուցած ասեմն , կը դիտէր տասերկու ոլորաները , տարրերու ոլորաբ որ օդն ու հուրը կը պարունակէ , յետոյ Լուսնին , Արուսեակին , Փայլածուին ոլորաները՝ զորոնք Տանթէ այցելեց 1300ի աւագ ուրբաթ օրը , յետոյ Արեւին , Հրատին , Լուսնիթագին ու երեւակին ոլորաները , յետոյ՝ անապական Հաստաաութիւնը որմէ կախուած էին աստղերը ինչպէս կանթեղներ : Մտքովն այդ հայեցողութիւնը երկարաձգելով , անկից անդին կը նշմարէր՝ իմացական աչքերով , իններորդ

3-1907
 A 3315

երկինքն ուր սուրբերը յափշտակուեցան ,
բրիւնով մոպիլիէն (առաջին շարժուն ոլորտը) .
կամ բիւրեղայինը . ու վերջապէս Վերնագաւա-
ռը , բնակարանը երանելիներուն , ուր՝ մահէն
յետոյ՝ երկու սպիտակազգեաց հրեշտակներ
(այդ մասին հաստատ էր իր յոյսը) պիտի
տանէին՝ պղտիկ տղու մը պէս՝ իր հողին , մկըը-
տութիւնով լուացուած ու վերջին օծումին
իւղովը խնկաւէտ : Այդ ժամանակները , Աս-
տուած մարդոցմէ ուրիշ զաւակ չունէր , եւ
իր բոլոր արարչագործութիւնը միանգամայն
տղայական ու բանաստեղծական եղանակով
մը կարգադրուած կ'երեւակայէին , անհուն
մայր-եկեղեցիի մը նման : Այսպէս ըմբռնուե-
լով , տիեզերքը այնքան պարզ էր որ զայն
ամբողջութեամբ կը պատկերացնէին , իր ճշ-
մարիտ ձեւովն ու շարժումովը , տեսակ մը մե-
քենաւոր ու նկարէն խոշոր ժամացոյցներու
մէջ :

Ոչ եւս են հիմա տասերկու երկինքներն
ու մոլորակները որոնց ներքեւ մարդ երջա-
նիկ կամ ապերջանիկ , զուարթ կամ սատուր-
նական կը ծնէր : Հաստատութեան ամուր կա-
մարը խորտակեցաւ . մեր աչքն ու մեր միտքը
երկինքին անվախճան անդունդներուն մէջ կը
մխրճին : Մոլորակներէն անդին , կը գտնենք ,

ոչ թէ արդարներու եւ հրեշտակներու վեր-
 նագաւառը , այլ հարիւր միլիոններով արեւ-
 ներ որ կը թաւալին , իրենց անշուք ու մեղ-
 համար անտեսանելի արքանեակներուն հետե-
 ւադունդովը սղաշարուած : Աշխարհներու այս
 անհունութեան մէջ , մեր արեւը կազի սլըղ-
 սլըղակ մըն է լոկ եւ երկիրը ցեխի կաթիլ
 մը : Մեր երեւակայութիւնը կը ցասկոտի ու
 կը զարմանայ երբ մեզի կ'ըսեն թէ այն լու-
 սեղէն ճաճանչը որ բեւեռային աստղէն մեզի
 կը հասնի , կէս զարէ ի վեր ճամբայ ելած
 էր եւ թէ սակայն այդ գեղեցիկ աստղը մեր
 դրացին է եւ Շնիկին ու Արջագիին հետ ա-
 մենէն մօտիկ քոյրերէն մին մեր արեւին :
 Աստղեր կան զոր դեռ կը տեսնենք հեռագի-
 տակով , եւ որոնք երեք հազար տարի առաջ
 արդէն մարած են :

Աշխարհները կը մեռնին , քանի որ կը
 ծնին : Անդադար աշխարհներ կը ծնին եւ աշ-
 խարհներ կը մեռնին : Եւ արարչութիւնը , միշտ
 անկատար , կը շարունակուի անընդհատական
 կերպարանափոխութեանց մէջ : Աստղերը կը
 մեռնին , բայց մանք չենք կրնար ըսել թէ այդ
 լոյսի աղջիկները , այդպէս մեռնելէ յետոյ ,
 իրբեւ մոլորակ՝ արդաւանդ կեանք մը չեն
 սկսիր , եւ թէ մոլորակներն ալ չեն տարբալու :

ծուիր նորէն աստղ դառնալու համար : Գիտենք միայն թէ դադար չկայ երկնաւոր տարածութիւններուն մէջ, ինչպէս չկայ դադար երկրիս վրայ, եւ թէ աշխատութեան ու ճիւղի օրէնքը կը վարէ աշխարհներու անհունութիւնը :

Աստղեր կան որ մեր աչքին առջեւ կը մարին, ուրիշներ որ կը պլպլան՝ մոմի մը առկայծ բոցին պէս : Նրկինքը, որ անապական կը կարծուէր, ուրիշ ոչինչ գիտէ յաւերժական բայց եթէ յաւերժական հոսումն իրերուն :

Թէ գործարանաւոր կեանքը տարածուած է բոլոր տիեզերքին մէջ, այս մասին դժուար է տարակուսիլ, եթէ չուզենք ենթադրել թէ գործարանաւոր կեանքը արկած մը, դժբաղդ դիպուած մըն է՝ ողբալի կերպով պատահած սա ցեխի կաթիլին մէջ ուր կը գտնուինք :

Բայց աւելի խելքի մօտ է հաւատալ թէ կեանքը յառաջ եկած է մեր դրոթեան բոլոր մոլորակներուն վրայ՝ որոնք երկրին քոյրերն են եւ անոք պէս դուստր արեւուն, եւ թէ այնտեղ յառաջ եկած է պայմաններու մէջ որոնք բաւական նման են այն պայմաններուն որոնց մէջ ան ի յայտ կուգայ հոս՝ կենդանական ու բուսական ձեւերով : Նրկնաքարերուն մէջ, տեսնուած է հատ մը որ քարպոն կը պարունակէր : Մեզ աւելի շնորհալի կեր-

պով համոզելու համար , պէտք էր որ հը-
րեշտակները, որոնք սրբուհի Դորոթէին Արքա-
յու թեկնէն ծաղիկներ բերին , նրբէն մեր
մէջ իջնէին իբնց երկնաւոր դրասանդ-
ներովը : Հրատը , իր բոլոր երեւոյթնե-
րէն գատելով , բնակելի է երկրիս կենդա-
նիներուն ու բոյսերուն նմանող էակնե-
րու համար : Հաւանական է որ բնակուած
է քանի որ բնակելի է . վստահ եղէք որ այս
պահուս հոն իրար կը բղքտեն :

Աստղերու յօրինուածութեան միութիւնը
հիմա հաստատուած է ուրուային վերլուծու-
մին շ'որհիւ : Ասոր համար է որ պէտք է մը-
տածել թէ այն պատճառները որ կեանքը բըղ-
խեցուցին մեր միգամածէն , զայն կը ծնու-
ցանեն բոլոր միւս միգամածներուն մէջ : Երբ
կեանք կ'ըսենք , դործարանաւոր նիւթին
դործունէութիւնը կ'ըմբռնենք՝ այն պայման-
ներուն մէջ ուր կը տեսնենք անոր յայտնուելը
երկրիս վրայ : Բայց կարելի է որ կեանքը յա-
ռաջ գայ նաեւ տարրեր միջավայրերու մէջ ,
չատ բարձր եւ շատ ցած բարեխառնութիւն-
ներով , անըմբռնելի ձեւերու տակ : Կարելի
իսկ է որ ան յառաջ գայ եթերային ձեւով մը՝
մօտերնիս , մեր միջնոլորտին մէջ , եւ թէ պա-
շարուած ըլլանք հրեշտակներով , դորոնք եր-

բեք պիտի չճանչնանք , որովհետեւ ծանօթու-
թիւնը յարաբերութիւն մը կ'ենթադրէ , եւ
անոնց ու մեր միջեւ ո եւ է յարաբերութիւն
անհնար է որ դոյութիւն ունենայ :

Կարելի է նաեւ որ սա միլիոնաւոր արեւ-
ները , միացած այն միլիարներուն զոր չենք
տեսներ , ամ.նը մէկանց արիւնի կամ աւելի
գնդիկ մը կը կազմեն լոկ՝ մտրմնոյն մէջ ա-
նասունի մը , աննշմարելի միջատի մը , որ
փթթած է աշխարհի մը մէջ որուն մեծութիւնը
չենք կրնար ըմբռնել , եւ որ ինքն իսկ , բաղ-
դատուելով այսինչ աշխարհին , փոշիի հատիկ
մը պիտի ըլլար : Անիմաստ չէ նաեւ ենթադ-
րել թէ մտածման ու իմացականութեան տար-
րեր կ'ապրին ու կը մեռնին մեր առջեւ՝ մէկ
րոպէի միջոցին՝ միակ հիւլէի մը մէջ : Իրերն
ինքնին ոչ մեծ են ոչ փոքր , եւ երբ տիեզերքը
ընդարձակ կը գտնենք , բոլորովին մարդկային
գաղափար մըն է այդ : Եթէ ան յանկարծ կա-
ռինի մը ծաւային վերածուէր՝ ամէն բան իր հա-
մեմատութիւնները , պահպանելով , ոչ մէկ կեր-
պով այդ փոփոխութիւնը պիտի չնշմարէինք :
Բեւեռային աստղը , մեզի հետ կաղինին մէջ փա-
կուած , նորէն յիսուն տարիէն պիտի կարենար
իւր լոյսը մեզի հասցնել . եւ երկիրս , հիւլէէ մը
աւելի փոքր դարձած , պիտի ոռոգուէր նոյն-

քան արցունքով եւ արիւնով որքան այսօր: Ինչ որ հիւանալի է, ասաղերու զաշտին այնքան մեծատարած ըլլալը չէ, այլ մարդուն զայն չափել կրցած ըլլալը:

Մեծ սխալ մըն է կարծելը թէ զիտական ճշմարտութիւնները իսկականօրէն կը տարբերին հասարակ ճշմարտութիւններէն: Տարածութեամբ ու որոշութեամբ միայն անոնցմէ կը տարբերին: Գործնական տեսակէտով, այդ տարբերութիւնը ահագին է: Բայց պէտք չէ մոռնալ թէ զիտունին զիտողութիւնը արտաքին տեսքին ու երեւոյթին վրայ կանգ կ'առնէ, ատանց երբեք կարենալունիւթին մէջը թափանցել կամ իրերու ճշմարտ բնութիւնն ըմբռնել: Մանրագէտով զինուած աչք մը, ատով չի դադրիր մարդկային աչք մը ըլլալէ: Ուրիշ աչքերէ աւելի կը տեսնէ, տարբեր չի տեսներ: Գիտունը կը բազմապատկէ մարդուն առնչութիւնները բնութեան հետ, բայց անկարող է ոչ մէկ կերպով փոփոխել այդ առնչութիւններուն էական նկարագիրը: Կը տեսնէ թէ ի՞նչպէս յառաջ կուգան կարգ մը երեւոյթներ որ մեր ըմբռնողութիւնէն կը վրիպին, բայց իրեն ալ՝ ինչպէս մեզի՝ ար-

գիլուած է փնտրուել թէ ինչո՞ւ յառաջ կու-
գան : Բայրոյական մը ուզել բնութեանէն , ինք-
զինքը անգութ յուսախսութիւններու են-
թարկել է : Երեք հարիւր շարի առաջ կը կար-
ծէին թէ երկիրս արարչութեան կեդրոնն էր :
Հիմա գիտենք թէ արեւին մէկ պաղած կա-
թիլն է : Գիտենք թէ ի՛նչ կազեր կ'այրին ա-
մենահեռաւոր աստղերու մակերեւոյթին վրայ :
Գիտենք թէ տիեզերքը , որուն մէջ թափառիկ
փոշի մըն ենք , յաւիտենական երկունքով
մը՝ կը ծննդարերէ ու կը լափէ . գիտենք
թէ անդադար աստղեր կը ծնին եւ աստղեր
կը մեռնին : Բայց մեր բարոյականը ի՞նչ փո-
փոխութիւն կրցած է կրել՝ այսքան վիթխա-
րի գիւտերու ազդեցութեամբ : Միթէ մայրերն
հիմա ատոր համար իրենց մանուկներն աւելի՞
կը սիրեն կամ նուա՞զ : Ատոր համար կիներու
գեղեցկութիւնն աւելի կամ նուա՞զ կը զգանք :
Սիրտը ուրի՞շ կերպով կը տրոփէ հերոսներուն
կուրծքին տակ : Ո՛չ , ո՛չ , երկիրս մեծ ըլլայ
կամ պզտիկ , ատի կարեւորութիւնն չունի մար-
դուն համար : Բաւական մեծ է ան՝ որպէսզի
հոն տառապինք , որպէսզի հոն սիրենք : Տա-
ռապանքը եւ սէրը , ահա՛ իր անսպառ գեղեց-
կութեանը երկու երկուորեակ ազբիւրները :
Տառապա՛նքը , ի՛նչ աստուածային անիրաւ-

ուած : Անոր կը պարտինք ամէն ինչ որ կայ
 մեր մէջ բարի , ամէն ինչ որ զին կուտայ
 կեանքին . անոր կը պարտինք զթու.թիւնը ,
 անոր կը պարտինք քաջասրտութիւնը , անոր
 կը պարտինք բոլոր առաքինութիւնները : Եր-
 կիրս աւազի հատիկ մըն է աշխարհներու ան-
 ծայրածիր անաղատին մէջ : Բայց եթէ միայն
 երկրիս վրայ է որ տառապանքը դոյութիւն ու-
 նի , երկիրս աւելի մեծ է քան տիեզերքի բո-
 լոր մնացեալ մասը : Ի՛նչ կ'ըսեմ . ամբողջու-
 թիւնն է ան եւ մնացեալը ոչինչ է : Որովհե-
 տեւ , անկից դուրս , ոչ առաքինութիւն կայ
 ոչ հանճար : Ի՞նչ է հանճարը , եթէ ոչ տառա-
 պանքը հմայելու արուեստը : Չգացման վրայ է
 միայն որ բարոյականը կը յենու բնականօրէն :
 Շատ մեծ մտքեր , զիտեմ , ուրիշ յոյսեր սնու-
 ցած ե՛ր : Ռընան յօժարակամ անձնատուր կ'ըլ-
 լար՝ ժպտելով զխտական բարոյականի մը երա-
 զին : Գիտութեան վրայ գրեթէ անսահման վըս-
 տահութիւն մը ունէր : Կը կարծէր թէ ան աշ-
 խարհս պիտի փոխէր , քանի որ լեռները կը
 ճեղքէ : Չեմ հաւատար , իրեն պէս , որ ան կա-
 րենայ մեզ աստուածացնել : Շիտակն ըսելով ,
 փափաք ալ չունիմ ատոր : Իմ մէջս նոյն իսկ
 ամենափոքր աստուծոյ մը խմորը չեմ զգար :
 Իմ տկարութիւնս սիրելի է ինձի իմ անկատա-

բութիւնս ինծի քաղցր է ինչպէս իմ գոյութեան պատճառս :

Ես երբեք համամիտ չեմ եղած այն հակակրութեան զոր վոտով իլիսթները կը տածեն տոքթորուհիներու նկատմամբ : Եթէ կին մը գիտութեան կոչում բռնի, ի՞նչ իրաւունքով զինքը պիտի մեղադրենք իր ճամբէն քալած ըլլալուն համար : Ի՞նչպէս կարելի է այպանել այդ ազնիւ ու քաղցր ու իմաստուն Սոֆի Ժերմէնը որ փան ու ընտանիքի հոգերէն նախամեծար համարեցաւ ալճեպրային ու բնազանցութեան լռիկ խոկումները : Գիտութիւնը չի՞ կրնար միթէ , կրօնքին պէս , իր կոյսերն ու սարկաւազուհիներն ունենալ : Եթէ բոլոր կիները ուսումնական ընել ուղելը քիչ բանաւոր է , միթէ բանաւոր է մտածման բարձր հայեցողութիւններն անոնց ամենուն արգելելը : Եւ բոլորովին դործնական տեսակէտով մը , միթէ գիտութիւնը , տեսակ մը պարագաներու մէջ , կնոջ համար , թանկագին ապրուստի միջոց մը չէ՞ : Որովհետեւ այսօր պէտք եղածէն աւելի ուսուցչուհի կայ , հա՞րկ է որ այպանենք այն աղջիկները որ զիրենք ուսուցչութեան կը նուիրեն , հակառակ յայտագիրներու անգութ

տխամարութեանն եւ մրցումներու անարդար դատաստանին : Քանի որ միշտ ընդունած են թէ կիները զմայլելի ճարպիկութիւնն մը ունին հիւանդները խնամելու , քանի որ անոնք ամէն ժամանակ մխիթարիչներ ու բուժիչներ են եղած , քանի որ հիւանդապահներ ու մանկարարճուհիներ կը հայթայթեն ընկերութեան , ի՞նչպէս կարելի է չգովել իրենցմէ անոնք որ գոհ չըլլալով հարկաւոր նախալարժութեամբը , մինչև սոքթորութիւն յառաջ կը տանին իրենց բժշկական ուսումնասիրութիւններն եւ այդպէսով իրենց արժանապատուութիւնն ու հեղինակութիւնը կը բաղմապատկեն :

Պէտք է սեթեւեթ ող ու խմաստակ կիներու դէմ զգացուած ատելութիւնը մեզ ծայրայեղութեանց մղէ : Ըշմարիտ է որ ոչինչ այնքան զզուելի է որքան խմաստակուհին : Պալով սեթեւեթ ող կիներուն , պէտք է զանազանել յայնչասիրութիւնը միշտ անճահ չէ , եւ սիրուն կերպով խօսելու ձգտում մը կին մը չ'աւրեր : Եթէ տիկին ար Լամփայէթ սեթեւեթ ող մըն է , (իր ատենը զինքն այդպէս կը նկատէին) , սեթեւեթ ողները պիտի չատեմ : Ամէն կիզծում գարշելի է , քուրչին կեղծումն ինչպէս փետուրինը . եւ քիչ հրապոյր պիտի ունենար ապրիլ այն ընկերութեան մէջ զոր Բրուտոն կ'երազէր եւ ուր

բուր կիները խոհարար ու կարկտող պիտի
 ըլլային : Կ'ընդունիմ որ կնոջ մը համար
 նուազ բնական է, եւ հետեւաբար նուազ շնոր-
 հալի , գիրք մը խմբագրելը քան թատերդու-
 թիւն մը խաղալը , բայց կին մը որ գրել գի-
 տէ , իրաւունք չունի գրելէ հրատարելու՝ եթէ
 ատի իր կեանքը չի խանդարեր : Առանց հա-
 շուելու որ կաղամարչ իրեն բարեկամ մը
 պիտի կարենայ ըլլալ՝ երբ հարկ ըլլայ ցաւա-
 գին քայլն առնել յիշատակներու տարիքը
 մտնելու համար : Անտարակուսելի է որ եթէ
 կիները այրերէն լաւ չեն գրեր, ուրիշ կերպով
 կը գրեն եւ իրենց աստուածային շնորհէն
 թղթին վրայ քիչ մը կը թափեն : Իմ մասիս
 շատ երախտագէտ եմ տիկին տը Գէյլիւսին եւ
 տիկին տը Սթալ-Տըլոնէին՝ անմահ «ճանճի
 թաթ»եր ձգած ըլլալնուն համար :

Գաղափարներու ամենէն նուազ իմաս-
 տասիրականը պիտի ըլլար երեւակայել թէ գի-
 տութիւնը կնոջ մը կամ աղջկան մը բարոյա-
 կան դրութեան մէջ օտար մարմնոյ մը պէս ,
 անհաշուելի զօրութիւն ունեցող խաթարիչ
 տարրի մը նման կը մտնէ : Բայց եթէ բնական
 ու օրինաւոր էր աղջիկներուն ուսում տալ
 ուզելը , տարակոյս չկայ թէ այդ բանը շատ
 յոռի կերպով կատարած են . բարեբախտաբար

կը սկսին այդ սխալը խոստովանիլ : Գիտութիւնը մարդուն կասն է բնութեան հետ . կիներն ալ պէտք ունին՝ մեզի պէս՝ ծանօթութեանց մաս մը ունենալու : Այն եղանակը որով ուզած են անոնց ուսում տալ , տիեզերքին հետ անոնց առնչութիւնները բազմապատկելէ շար հետու , զիրենք զատած ու կարծես անջատած է բնութենէն : Բառեր սորվեցուցած են անոնց . եւ ոչ թէ իրեր , եւ անոնց զլխուն մէջ պատմութեան , աշխարհագրութեան ու կենդանաբանութեան երկայն անուանացուցակներ թխմած են , որոնք ինքնին ոչ մէկ նշանակութիւն չունին : Այդ անմեղ արարածները իրենց բնուր կրած են , իրենց բնուէն ալ աւելին , այդ անարդար յայտագիրներէն զոր ռամկավարական դոճոզութիւնն ու պախալական հայրենասիրութիւնը տիրացութեան բարեւնեբու պէս կանգնեցին :

Սա անխմաստ դադափարէն մեկնած էին թէ ժողովուրդ մը գիտուն է երբ անոր բոլոր անդամները միեւնոյն բանը գիտեն , որպէս թէ պաշտօններու աշխատանքի իրեն բնական հետեւանք չունենար ծանօթութեանց աշխատանքիւնը , եւ որպէս թէ օգտաւէտ ըլլար որ խանութպան մը բժշկի մը գիտցածը գիտնար : Այս դադափարը շատ մը սխալներու

ծնունդ տուաւ . դիւսաւորապէս , յառաջ բերաւ
ուրիշ գաղափար մը՝ իրմէ աւելի անպիտան :
Երեւակայեցին թէ մասնաւոր գիտութեանց
տարերքը օգտակար են այն անձերուն որ սահ-
մանուած են անոնց ոչ կիրարկութիւնովն
զբաղելու ոչ տեսական մասովը . երեւակայե-
ցին թէ անդամազննութեան մէջ՝ օրինակի
համար՝ կամ քիմիաբանութեան մէջ, բառագի-
տութիւնը ուրոյն արժէք մը ունէր, եւ թէ շահ
մը կար դայն գիտնալու մէջ՝ վիրաբոյժներէն
ու քիմիագէտներէն գործածուելու գաղափար-
էն անկախաբար : Այս աւելորդապաշտու-
թիւնն այնքան յիմար է որքան հինաւուրց
սկանախնաւներունը՝ որոնք ունական տառե-
րով կը գրէին եւ կը կարծէին թէ բառեր կան
ա՛յնքան զօրաւոր, որ եթէ երբեք արտասա-
նուէին , կարող էին արեւը մարել եւ երկիրս
փոշի դարձրնել :

Արգահատանքէն կը ժպտի մարդ երբ
կը մտաբերէ այն մանկավարժները որ տղոց
կ'ուսուցանեն բառերը լեզուի մը զոր ատոնք
ո՛չ լսելիք ունին երբեք, ո՛չ խօսելիք : Այդ պա-
տուելիներուն ըսածին նայելով , գիտութեանց
տարերքը սորվեցուցած կ'ըլլան եղեր ատով
եւ ազջիկներուն ամէն բանի վրայ գաղափար
մը տուած : Բայց ո՛վ չի նկատեր թէ ատով ա-

մէն բանի վրայ անոնց միտքը միջոցուցած կ'ըլ-
լան, եւ թէ այդ թաշմ գլուխներուն մէջ,
որոնք կակուղ են ու թեթեւ, դաշտափարներ դնե-
լու համար, բոլորովին տարբեր մեթոտ մը պէտք
էր գործածել: Գիշ խօսքով զխռութեան մը մեծ
առարկաները ցոյց տուէք, անոր արդիւնքները
մատնանիչ ըրէք քանի մը ուշադրաւ օրինակնե-
րով: Ընդհանրացնող եղէք, փելլիստփայ եղէք, եւ
ձեր փելլիստփայութիւնը այնպէս լաւ ծածկեցէք
որ ձեզ այնքան պարզ կարծեն որքան այն
մտքերը որոնց կը խօսիք: Ներկայացուցէք
առանց խրթնութեան, ամենուն խօսած հասա-
րակ լեզուովը, կարգ մը սակաւաթիւ իբողու-
թիւններ որ երեւակայութեան վրայ ազդե-
ցութիւն գործեն եւ իմացականութիւնը գո-
հացնեն: Թող ձեր խօսուածքը միամիտ, մեծ ու
վեհանձն ըլլայ: Շատ տեսակ բաներ ուսու-
ցանելը պարծանք մի' համարիք ձեզի: Միայն
հետաքրքրութիւնը գրգռեցէք, մտքերը բանա-
լով գոհացէք, ու մի' ծանրաբեռնէք զանոնք:
Կա' յծը գրէք հոն: Իրենք իրենցմէ պիտի բռն-
կին, այն կողմէն ուր ամենէն աւելի բորբոքե-
լի են:

Ու եթէ կայծք մարի, եթէ տեսակ մը իմա-
ցականութիւններ մութը մեան, գոնէ զուք
խանձած պիտի չըլլաք զանոնք: Մեր մէջ միշտ

տգէտներ պիտի ըլլան : Պէտք է յարգել բոլոր
բնութիւնները եւ իրենց պարզութեան վիճա-
կին մէջ թողուլ անոնք որ այդ վիճակին սահ-
մանուած են : Ատի մասնաւորապէս հարկաւոր է
աղջիկներուն համար որոնք մեծ մասամբ երկ-
րիս վրայ իրենց կեանքը կ'անցընեն այնպիսի
գործերու մէջ ուր ընդհանուր գաղափարներէ
եւ մասնագիտական ծանօթութիւններէ բոլորու-
վին տարբեր բան է իրենցմէ պահանջուածը :
Կ'ուզէի որ աղջիկներու արուած ուսումը , ա-
մէն բանէ առաջ՝ զգուշաւոր ու մեղմ դրդում մը
ըլլար :

Այս օրերս գիրք մը կարդացի որուն մէջ
իմաստասէր բանաստեղծ մը ուրախութենէ ,
ցաւէ ու հետաքրքրութենէ ղերծ մարդիկ ցոյց
կուտայ : Այդ նոր երազաշխարհէն դուրս ել-
լելուդ , երբ շուրջդ կը տեսնես մարդիկ որ
կը մաքառին , կը սիրեն , կը տառապին , ի'նչ-
պէս կը մղուիս սիրել զանոնք եւ ի'նչպէս
ինքզինքդ գոհ կը զշաս անոնց հետ տառա-
պելուդ : Ի'նչպէս կ'ըմբռնես որ հոտ է միայն
ճշմարիտ հրճուանքը : Տառապանքին մէջն է
ան , ինչպէս բալասանը վեհանձն ծառին վեր-
քին մէջն է :

Կիրքը սպաններ են առոնք, ու նոյն հարուածով սպաններ են ուրախութիւնն ու ցաւը, տառապանքն ու հեշտանքը, բարին, չարը, զեղեցկութիւնը, վերջապէս ամէն բան, եւ մասնաւանդ առաքինութիւնը: Իմաստուն են, եւ սակայն այլեւս բան մը չեն արժեր. որովհետեւ ճիգով միայն մարդ բան մը կ'արժէ: Ի՞նչ փոյթ որ իրենց կեանքը երկարաւեւ ըլլայ, եթէ զայն չեն կրնար լեցընել, եթէ զայն չեն կրնար ասորիլ: Այն խորհրդածութիւններով զոր ինծի կը ներշնչէ այս գիրքը մեծապէս կը նպաստէ ինծի սիրելի կացուցանելու մարդու վիճակը՝ որ սակայն դժնդակ է, զիս հաշտեցնելու այս ցաւազին կեանքին հետ, վերջապէս ինծի յարդել տալու իմ նմաններս եւ մարդկային մեծ համակրութիւնն ունենալու: Այս գիրքը սա ակտիւտով զերազանց է որ իրականութիւնը սիրել կուտայ եւ ցնորքի ու պատրանքի ոգիին գէմ մեզ կը զգուշացնէ: Յաւերէ զերծ էակներ ցոյց տալով, մեզի ըմբռնել կուտայ թէ այդ տխուր երանելիները մեզի չեն հաւասարիւր եւ թէ մեծ յիմարութիւն մը պիտի ըլլար մեր կեանքը թողուլ (ենթադրելով որ կարելի ըլլար այդ) իրենցն ընդգրկելու համար:

Օ՛հ, ի՞նչ ողորմելի երջանկութիւն: Ա՛լ կիրք չունենալով, արուեստչունին՝ եւ ի՞նչպէս

բանաստեղծներ պիտի ունենան . պիտի չկարենան ճաշակել ո՛չ դիւցաղներգական քերթութիւնը որ ատելութեան եւ սիրոյ կատաղութիւններէն կը ներշնչուի, ո՛չ ալ կատակերգակ քերթութիւնը որ մարդոց մոլութիւններուն ու խայտառակութիւններուն վրայ նուագայնօրէն կը խնդայ . ա՛լ չեն կրնար, խեղճ մարդիկ, երեւակայել Դիդոններն ու Փեղբաները . ա՛լ չեն տեսներ այդ աստուածային ստուերները որ անմահ մրտենիներուն ներքեւ սարսու - լով կ'անցնին :

Կոյր են ու խուլ՝ մարդոց աշխարհն աստուածացնող այդ բանաստեղծութեան հրաշքներուն : Վիրդիլ չունին , եւ կ'ըսեն թէ երջանիկ են ատոնք, որովհետեւ «ասանսէօր»ներ ունին . եւ սակայն մէկ հատիկ ոտանաւոր մը աւելի բարիք ըրած է աշխարհիս քան թէ մետաղագործութեան բոլոր հրաշակերտները :

Անագորո՛յն յառաջդիմութիւն , այդ չափագէտներու ժողովուրդը այլեւս ո՛չ կիւք ունի, ո՛չ բանաստեղծութիւն , ո՛չ սէր . աւա՛ղ , ի՞նչպէս պիտի կարենան սիրել , քանի որ երջանիկ են : Սէրը ցաւին մէջ միայն կը ծաղկի : Ի՛նչ են սիրահարներու խոստովանութիւնները եթէ ոչ անձկութեան աղաղակներ : «Աստուած մը՛ իմ տեղս՝ ո՛րքան թշուառ պիտի ըլլար ,

կը դռնէ՝ սկըռոյ թռիչի մը մէջ՝ անդլիացի բանաս-
տեղծ մը : Աստուած մը , ս' ղ իմ սիրելիս , պիտի
չկարենար տառապիլ , պիտի չկարենար մեռ-
նիլ քեզի համար : »

Ներքէնք ցաւին , եւ լաւ դիտանա՞նք թէ անհը-
նար է երեւակայել երջանկութիւն մը աւելի
մեծ քան այն զոր կը դանենք այս մարդկային
կեանքին մէջ , ա' յնքան քաղցր եւ ա' յնքան
զառն , ա' յնքան յոռի եւ ա' յնքան բարի , միան-
գամայն խէական ու իրական , եւ որ ամէն
բան կը պարունակէ եւ բոլոր հակապատկերները
կը հաշտեցնէ : Հոտ է մեր պարտէզը , զոր խան-
դով պէտք է բահել :

Ճշմարիտ նախանձոտին համար՝ ամէն
բան խոտիլիչ է , ամէն բան մտատանջութեան
նիւթ մըն է : Կին մը արդէն դինքը կը մատնէ՝
միայն անոր համար որ կ'ապրի ու կը շնչէ .
կը վախնայ ներքին կեանքին այդ աշխատու-
թիւններէն , մարմնոյն ու հոգւոյն այդ այլազան
շարժումներէն որոնք այդ կինը իրմէ տար-
բեր արարած մը կը կացուցանեն , անկախ , բը-
նազգական , տարակուսական եւ երբեմն ան-
բմբոնելի : Կը տառապի որովհետեւ ան ինք-
իրմէ կը ծաղկի՝ զեղեցիկ տունկի մը պէս , ա-

ռանց որ ո եւ է սիրոյ զօրութիւն կարենայ
բոնել ու իւրացնել այն բոլոր բուրումը զոր
ան աշխարհիս կ'արձակէ՝ այն ալեծուփ բոսէին
մէջ որ երիտասարդութիւնն ու կեանքն է :
Շիտակն ըսելով , անոր ուրիշ բան չի մեղա-
դրեր բայց եթէ գոյուրիւն ունենալը : Ատ է
որ հանդարտօրէն չի կրնար հանդուրժել :

Ան գոյութիւն ունի, կ'ապրի, գեղեցիկ է ,
կը մտածէ : Ի՞նչ մահացու մտատանջութեան
նիւթ : Կ'ուզէ այդ ամբողջ մարմինն ունենալ :
Կ'ուզէ զայն՝ աւելի ու լաւագոյն կերպով քան
ինչ որ բնութիւնը թոյլատրած է, եւ ամբո՞ղջ :

Կինը այս երեւակայութիւնը չունի Շատ
հեղ՝ ինչ որ իր մէջ նախանձ կը կարծուի , հա-
կառակորդութեան զգացումն է : Բայց այդ զգա-
յարանքներու չարչարանքը , այդ զղուելի տե-
սիլքներու յաճախանքը , այդ տխմար ու խըղ-
ճալի կատաղութիւնը , այդ ֆիզիքական մո-
լուցքը , ատի իրեն անծանօթ է բոլորովին , կամ
շատ քիչ ծանօթ : Այդ պարագային մէջ , իր ըզ-
գացումը շատ նուազ որոշ է քան մերը : Տե-
սակ մը երեւակայութիւն կայ որ շատ զարգա-
ցած չէ իր քովը , նոյն իսկ սիրոյ մէջ , եւ զգայ-
նական սիրոյ . ձեւական երեւակայութիւնը ,
մարմնական պատկերներու որոշ զգացումը :
Մեծ տարտամութիւն մը իր տպաւորութիւն-

ներքը կը քարուքէ, եւ իր բոլոր կորովները ձգտուած կը մնան պայքարին համար: Երբ նախանձի, կը մաքառի՝ սաստկութեամբ ու խորամանկութեամբ խառն յամառութիւնով մը, որուն անկարող է այր մարդը: Այն նոյն խայթոցը որ մեր աղիքները կը պատռտէ, դինքը կը գրգռէ իր արշաւին մէջ: Երբ սիրածը ձեռքէն ելլէ, կը մաքառի տիրապետութիւնը վերստանալու համար:

Այս պատճառով, նախանձը, որ մարդուն մէջ տկարութիւն մըն է, կ'նոջ քով ուժ մըն է եւ գործելու կը մղէ դայն: Աւելի յանդգնութիւն կը քաղէ անկից քան զզուանք:

Տեսէք Ռասինի Հերմիոնը: Իր նախանձը սեւ մուխերու ձեւով չ'արտաշնչուիր: Քիչ երեւակայութիւն ունի: Իր տանջանքները ան դուժ պատկերներով քերթուածի մը չի փոխեր: Չ'երազեր, եւ ի՞նչ է նախանձը առանց երազի: Ի՞նչ է նախանձը առանց մտալլկանքին եւ առանց տեսակ մը կատաղի մենամուլութեան: Հերմիոն նախանձոտ մը չէ. կ'ուզէ ամուսնութիւն մը արգիլել. ամէն գնով կ'ուզէ դայն արգիլել եւ սիրած մարդը նորէն իր ձեռքն անցընել, ա՛յսքան:

Եւ երբ այդ մարդը կը սպաննուի իրեն համար, իրմէն, դարմանք կը զգայ, ու մանա-

ւանդ յուսախարի սրտնեղութիւն մը : Ջուրը
ինկած ամուսնութիւն մըն է : Իր տեղը՝ էրիկ
մարդ մը պիտի գոչէր . «Աւելի՛ աղէկ . այդ
կինը զոր կը սիրէի , ոչ մէկուհը պիտի չըլլայ
այլեւս : »

Մարդկային աղբը անկարող է անվախ-
ճանօրէն յառաջդիմելու : Որպէսզի իրեն հա-
մար հնարաւոր ըլլար զարգանալ , պէտք եղած
է որ երկիրս դաժնուէր ֆիզիքական ու քիմի-
ական տեսակ մը պայմաններու մէջ որոնք
մշտատեւ չեն : Նղաւ ատեն մը ուր մեր երկ-
րագունդը անքնակելի էր մարդուն համար . շատ
տաք էր եւ շատ խոնաւ : Ատեն մը պիտի դայ ուր
անքնակելի պիտի դառնայ նորէն . շատ պազ
պիտի ըլլայ եւ շատ չոր : Նրբ արեւը մարի ,
ինչ որ անխուսափելի է , մարդիկ արդէն շա-
տոնց անհետացած պիտի ըլլան : Իրենց վեր-
ջիններն այնքան ամենազուրկ ու ապուշ պիտի
դառնան որքան առաջինները եղան : Շատոնց
արդէն մոռցած պիտի ըլլան բոլոր արուեստ-
ներն ու գիտութիւնները : Քարայրներուն մէջ
ողորմելի կերպով պիտի փոռին , սառնամա-
նիքներուն եզերքը՝ որ այն ատեն իրենց թա-
փանցիկ զանգուածները պիտի թաւալեն ան-

կերպարան՝ աւերակներուն վրայ քաղաքներու
ուն ուր հիմա կը մտածենք, կը սիրենք, կը
տառապինք, կը յուսանք : Բոլոր կնճնիները,
բոլոր թմբիները ցուրտէն մեռած պիտի ըլլան,
ու եղեւինները միայն պիտի տիրեն սառած
երկրիս վրայ Այդ վերջին մարդիկը, յուսահատ՝
ստանց իսկ ատոր դիտակցութիւնն ունենա-
լու, ոչ մէկ տեղեկութիւն պիտի չունենան
մեր մասին, մեր հանճարին, մեր սիրոյն մա-
սին : Եւ սակայն մեր նորածին զաւակները,
մեր արիւնին արիւնը պիտի ըլլան անոնք :
Արքայական խմացականութեան տկար մնացորդ
մը, իրենց թանձրացած դանկին մէջ վարա-
նոտ, դեռ քիչ մը ատեն ալ պիտի պահպանէ ա-
նոնց գերազանցութիւնը արջերուն վրայ որ ա-
նոնց անձաւներուն շուրջը պիտի կուտակուին :
Ժողովուրդներն ու ջոկերը պիտի անհետանան
ձիւնին ու սառոյցին ներքեւ, հին աշխարհին
քաղաքներուն, արահետներուն, պարտէզնե-
րուն հետ : Վանի մը ընտանիք հազիւ պիտի
մնայ : Կին, տղայ, ծերունի, ամենը խառնի-
խուռն թմբած, իրենց քարայրներուն ծերպե-
րէն պիտի տեսնեն իրենց գլխուն վերեւ տըրա-
ֆօրէն բարձրանալը մռայլ արեւի մը, որմէ,
ինչպէս մարելու մօտ խանձողէ մը, շէկ նշոյլ-
ներ պիտի սլանան, մինչդեռ աստղերու շլա-

ցուցիչ ձիւն մը ցորեկն ի բուն պիտի շարունակէ շողալ սեւ երկնքին մէջ, սառնային օդին մէջէն: Ահա ինչ որ պիտի տեսնեն. բայց իրենց ապշացմանը մէջ, պիտի չգիտնան իսկ թէ բան մը կը տեսնեն: Օր մը, իրենցմէ վերջինը առանց ատելութեան եւ առանց սիրոյ պիտի արձակէ մարդկային վերջին շունչը թշնամի երկինքն ի վեր: Եւ երկիրը պիտի շարունակէ թաւալիլ, անձայն միջոցներուն մէջէն քաշելով տանելով մարդկութեան աճիւնը, Հոմերի քերթուածներն ու յունական մարմարներուն վեհաշուք բեկորներն՝ իր սառուցիկ կողերուն կպած: Ու ոչ մէկ մտածում այլեւս պիտի սըլանայ դէպ ի անհունը, այս երկրագունդին ծոցէն՝ ուր հոգին ա՛յնքան յանդգնեցաւ, Կոնէո՛ւ չ մէկ մարդկային մտածում: Որովհետեւ ո՞վ կրնայ ըսել թէ այն տտեն ուրիշ մտածում մը ինք իրեն գիտակից պիտի չդառնայ, եւ թէ այդ դերեզմանը ուր ամենքս պիտի քնանանք նոր հոգիի մը օրօրանը պիտի չըլլայ: Ո՞ր հոգիին, չեմ գիտեր: Միջատին հոգւոյն թերեւս:

Մարդուն քովն ի վեր, հակառակ մարդուն, միջատները, մեղուներն՝ օրինակի համար, եւ մրջիւնները, հրաշալիքներ գործած են արդէն: Ճշմարիտ է որ մրջիւններն ու մեղուները մեղի պէս պէտք ունին լոյսի ու

տաքութեան : Բայց նուազ մտկոտ անողնա-
 ւորներ կան : Ո՞վ գիտէ ապագան որ սահմա-
 նուած է անոնց աշխատութեանն ու համբե-
 րութեանը :

Ո՞վ գիտէ թէ երկիրս անոնց համար
 յարմարագոյն պիտի չդառնայ երբ մեզի յար-
 մար ըլլալէ դադրի : Ո՞վ գիտէ թէ օր մը իրենց
 եւ աշխարհիս գիտակցութիւնը պիտի չունե-
 նան : Ո՞վ գիտէ թէ անոնք ալ՝ իրենց կարգին՝
 Աստուած պիտի չփառարանեն :

Շատ ճոխ ու շատ բաց մտքով անգղիացի
 երկրաբան մը , Սըր Չարլզ Լայլը , քառասուն
 տարիի չափ առաջ հաստատած է ինչ որ «մըշ-
 տագործօն պատճառներու տեսութիւնը» կ'ա-
 նուանեն : Ապացուցած է թէ այն փոփոխու-
 թիւնները որ դարերու ընթացքին մէջ կա-
 տարուած են երկրիս երեսին յիշատակ , ոչ թէ յա-
 ռաջ են եկած յանկարծական յեղաշրջութիւն-
 ներէ՝ ինչպէս կը կարծուի , այլ արդիւնքն են
 անզգալի ու գանդաղ պատճառներու որոնք
 դեռ այսօր խի չեն դադրած գործելէ : Իրեն հա-
 մեմատ , այդ մեծ փոփոխութիւնները որոնց
 հետքերը մեզ կը դարմացնեն , այդքան ահաւոր
 կ'երևան ժամանակին կարճեցումովը միայն ,

մինչդեռ իրօք շատ յամբօրէն կատարուած են : Առանց մոլեգնութեան է որ ծովերն իրենց տեղը փոխեցին եւ սառնամանիքներն իջան դաշտերուն մէջ՝ որոնք ատենով ծառածեւ պսակներն ըով ծածկուած էին :

Նմանօրինակ կերպարանափոխութիւններ կը կատարուին մեր աշխին առջեւ, առանց որ կարենանք նշմարել զանոնք : Հոն՝ վերջապէս՝ ուր Քիւլիէ զարհուրելի դղրդումներ կը տեսնէր, Չարլզ Լայըլ մեզի ցոյց կուտայ բնական ուժերու բարեգութ յամբութիւնը : Կը զգանք թէ ո՛րքան առ մշատ գործօն ուժերու տեսութիւնը բարերար պիտի ըլլար եթէ կարենայինք զայն ֆիզիքական աշխարհէն բարոյական աշխարհը փոխադրել եւ զայն կեանքի կանոն մը դարձնել : Պահպանողական ոգին եւ յեղափոխական ոգին անոր մէջ հաշտութեան միջավայր մը պիտի գտնէին :

Պահպանողականը այլեւս պիտի չհակառակէր անհրաժեշտ փոփոխութիւններուն, համոզուելով թէ անոնք անզգալի կը մնան երբ յարատեւական եղանակով մը տեղի կ'ունենան, եւ վախնալով որ քանդողական ուժեր կը կուտակէ այն կէտին վրայ ուր խոչընդոտը դրած պիտի ըլլայ : Եւ յեղափոխականն ալ պիտի հրաժարէր անխոհեմօրէն գրգռելէ կորովները :

դիմնալով որ անոնք միշտ դործօն են: Որքան
կը մտածեմ այս բանին, այնքան կը համո-
զուիմ որ եթէ մշտադործօն պատճառներու բա-
րոյցական տեսութիւնը մարդկութեան խղճին
մէջ թափանցէր, երկրիս բոլոր ժողովուրդները
խմաստուններու հանրապետութեան մը պիտի
փոխէր: Միայն զժուարութիւնը զայն հոն
մտցրնելն է, եւ խոստովանելու է որ այդ
զժուարութիւնը մեծ է:

Կա՞յ պատմութիւն մը որ անկողմնա-
կալ ըլլայ. եւ ի՞նչ է պատմութիւնը: Անցեալ
դէպքերու դրաւոր պատկերացումը: Բայց ի՞նչ
է դէպք մը: Ո՞ր է իրողութիւն մըն է: Ո՞չ,
նշանաւոր իրողութիւն մըն է: Արդ, ի՞նչպէս
պատմաբան մը կը դատէ իրողութեան մը նը-
շանաւոր ըլլալը կամ չըլլալը: Կամայականօ-
րէն կը դատէ, իր ճաշակին եւ նկարագրին
համեմատ, ուղած ձեւովը, մէկ խօսքով՝ այն-
պէս ինչպէս արուեստագէտ մը պիտի ընէր:
Որովհետեւ իրողութիւնները իրենց ուրոյն
բնութեամբը չէ որ պատմական եւ ոչ-պատ-
մականի կը բաժնուին: Իրողութիւն մը ան-
հունօրէն բարդ բան մըն է: Պատմաբանը պիտի
կարենա՞յ իրողութիւններն իրենց բարդու-
թեանը մէջ ներկայացնել: Ատի անգարելի է:

Չանոնք պիտի ներկայացնէ՝ զիւրենք կազմա-
 ւորող բոլոր մասնաւորութիւննէրէն մերկա-
 ցած , հետեւաբար կտրատուած , հաշմուած , ի-
 րենց բուն եղածէն տարբեր : Պաշտով իրողու-
 թեանց իրարու միջեւ ունեցած առնչութիւն-
 ներուն , չխօսինք այդ մասին : Եթէ պատմա-
 կան համարուած իրողութիւն մը արդիւնքն է
 —ինչ որ կարելի , ինչ որ հաւանական է , —
 մէկ կամ մէկ քանի ոչ-պատմական եւ ատով
 իսկ անծանօթ իրողութիւններու , պատմա-
 բանը ի՞նչպէս պիտի կարենայ նշանակել այդ
 իրողութեանց առնչութիւնը եւ անոնց կա-
 պակցութիւնը : Եւ այս բոլոր ըսածներուս մէջ
 դեռ կ'ենթադրեմ թէ պատմաբանը ձեռքին
 տակ ստոյգ վկայութիւններ ունի , մինչդեռ
 իրականութիւնն այն է որ կը խաբեն զինքը ,
 եւ զգացման պատճառներով է միայն որ իր
 զ՛ստահութիւնը կը շնորհէ այս կամ այն վը-
 կային : Պատմութիւնը գիտութիւն մը չէ , ա-
 րուեստ մըն է : Երեւակայութիւնով միայն կը
 յաջողին անոր մէջ :

Այն հրապոյրը որ ամենէն աւելի կ'ազդէ
 հագիններուն վրայ , խորհուրդին հրապոյրն է :

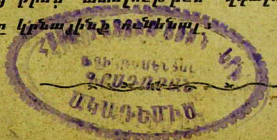
Չկայ գեղեցկութիւնն առանց քողի , եւ մեր ամենէն շատ սիրած բանը՝ նորէն անծանօթն է : Ապրիլը մեզի համար անհանդուրժելի պիտի ըլլար , եթէ չերազէինք երբեք : Ինչ որ կեանքը ունի լաւագոյն , այն դաղափարն է զոր ան մեզի կուտայ բանի մը մասին որ իր մէջը գոյութիւնն չունի : Իրականը դէշ ազէկ մեզի կը ծառայէ քիչ մը խտէալ յօրինելու : Թերեւս իր մեծագոյն օգտակարութիւնն է առ :

Երբ կ'ըսենք թէ կեանքը բարի է եւ երբ կ'ըսենք թէ յոռի է ան , անիմաստ բան մը ըսած կ'ըլլանք : Պէտք է ըսել թէ կեանքը բարի է եւ յոռի միանգամայն , որովհետեւ անով եւ միմիայն անով է որ բարիին ու յոռիին դաղափարը ունինք : Ըշմարտութիւնը այն է թէ կեանքը զմայլելի , ահռելի , սիրուն , զաղիւր , անուշ : դառն է , ամէ'ն բան է ան : Բարի մլո՛ր իմանին «արլըքէն»ին կը նմանի : Մէկը զայն կարմիր կը տեսնէ , միւսը՝ կապոյտ , եւ երկուքն ալ զայն կը տեսնեն ինչպէս որ է , քանի որ կարմիր ալ է , կապոյտ ալ է , ամէն գոյն ունի : Ասի պէտք էր մեզ ամենս իրարու համամիտ դարձնէր , եւ հաշտեցնէր փլլիստիաները որ իրար կը բզբտեն : Բայց մենք այնպէս

չինուած ենք որ կ'ուզենք ուրիշները բռնա-
 դատել մ'ազի պէս զգալու եւ մտածելու եւ
 թոյլ չենք տար մեր գրացիին որ զուարթ ըլ-
 լայ երբ մենք տխուր ենք :

•
•

Որքան կը մտածեմ մարդկային կեանքին
 վրայ, այնքան աւելի կը համոզուիմ թէ անոր
 իբրեւ վկայ եւ իբրեւ դատաւոր պէտք է տալ
 Հեղնութիւնն ու Գթութիւնը, ինչպէս Եղիս-
 տացիք իրենց մեռելներուն վրայ Իսիս զի-
 ցուհին եւ Նեփթիս դիցուհին կը կանչէին :
 Հեղնութիւնն ու Գթութիւնը երկու բարի
 խորհրդատուներ են. մին, ժպտելով, կեանքը
 մեզի հաճելի կը դարձնէ, միւսը, որ կուլայ,
 դայն նուիրական կ'ընէ մեզի : Այն Հեղնու-
 թիւնը որուն կ'ակնարկեմ, անգութ չէ : Ոչ ոէ որ
 կը ծաղրէ, ո'չ զեղեցկութիւնը : Քաղցր է եւ
 բարեացակամ : Անոր ծիծաղը բարկութիւնը
 կ'իջեցնէ, եւ ան է որ մեզի կը սորվեցնէ
 ծաղրել չարերն ու անմիտները, որոնց համար
 առանց իրեն՝ ատելութիւն զգալու տկարու-
 թիւնը կրնայինք հանդիսու :

ԳԱԱ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.

FL0037983

|| $\frac{1}{3315}$